

Batılı düşünürlerin yanı sıra, sonraki baskılarda Ömer Lütfü Barkan, Sabri F. Ülgener, Hilmi Ziya Ülken, Cemil Meriç isimlerine konuyla ilgileri oranında ve poetika-retorik ilişkileri bağlamında Ahmed Cevdet Paşa, M. Kaya Bilgegil, Doğan Aksan, Cem Dilçin ve M.A.Yekta Saraç'a atıfta bulunulmasının uygun olacağı kanaatindeyim.

Kadir Atlansoy

Fazıl Gökçek, Mehmet Akif'in Şiir Dünyası, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, 360 sayfa.

Mehmet Akif, şiir diline getirdiği canlılıkla, toplumun günlük hayatını şiire yansıttığıyla, aruz veznini kusursuz kullanışıyla 20. yüzyılın başlarındaki Türk şiirinde isminden söz ettiren belli başlı şairlerindedir Aynı zamanda Akif, dönemin siyasî ve kültürel alanlarında da güçlü ve etkili bir şahsiyet ve şiirini inandığı değerler doğrultusunda şekillendirmiş bir sanatkârdır¹. Bu özellikleri dolayısıyla Akif'i farklı cepheleriyle ele alan pek çok çalışma yapılmasına rağmen bunlarda şairin sanatkâr cephesi ilmî bir şekilde incelenmemiş, dönem içindeki yerini belirlemeye yönelik çalışmalar yapılmamıştır. Fazıl Gökçek tarafından kaleme alınan *Mehmet Akif'in Şiir Dünyası* adlı kitapta, diğerlerinden farklı olarak çalışmaya şairin hayatı ve şiirlerinin dışında kalan eserleri dâhil edilmemiş, bu da konunun ayrıntılı şekilde ele alınmasını sağlamıştır. Kitabın Önsöz'ünde belirtildiğine göre bu çalışmanın temeli Gökçek'in 1996 yılında tamamladığı "Mehmet Akif Ersoy'un Şiiri Üzerinde Bir İnceleme" adlı doktora tezine dayanmaktadır. Yazar, bu çalışmayı kitaplaştırırken yeniden gözden geçirerek birtakım değişiklikler yaptığını belirtmiştir. Gökçek, daha önce de Akif'le ilgili çalışmalar yapmış, Prof. Dr. Ö. Faruk Huyugüzel ve Yrd. Doç. Dr. Rıza Bağcı ile birlikte *Safahat*'i yayına hazırlamıştır²

¹ Bilindiği gibi Akif'in *Safahat* adıyla yayımlanan yedi ayrı şiir kitabı vardır. *Safahat* adlı ilk kitabındaki şiirleri (1911) dinî lirizm, toplum problemleri karşısında duyulan ıstırap, felsefi duygu ve tereddütler olarak üç ana tema etrafındadır. *Suleymaniye Kursusu*'nde (1912) adlı ikinci kitabında şair İslam birliği idealine engel olarak gördüğü din aleyhtarlığı, batı hayranlığı ve ırkçılığın tehlikelerini vurgular Üçüncü kitap olan *Hakkın Sesleri*'nde (1913) Balkan Savaşı'nın acılarını yansıtan şiirler yer alır *Fatih Kursusu*'nde (1914) yeni kuşaklara çalışma ve mücadele ruhu kazandırmak isteyen düşünceler içerir Beşinci kitabı olan *Hatıralar*'daki (1917) şiirlerin bir kısmında Balkan ve I. Dünya savaşlarının kötü hatıraları ve sebep olduğu problemler anlatılırken, diğer kısmında ise Akif'in Berlin, Mısır ve Medine gezilerine ait izlenimleri vardır Diyalog şeklinde düzenlenen *Asım*'da (1924) toplum düzenine ait problemler yer alır Son kitabı *Golgeler*'de (1933) ise ideallerinin gerçekleşmemesinden doğan karamsar bir ruh halıyla içe dönüş hissedilir. (bkz. "Safahat Hakkında", *Safahat*, (Yay. Haz. Prof. Dr. O. Faruk Huyugüzel, Yrd. Doç. Dr. Rıza Bağcı, Arş. Gör. Fazıl Gökçek), Feza Gazetecilik, İstanbul 1994, 1. C., s. 16-21.)

² M. Akif Ersoy. *Safahat*. Feza Gazetecilik, İstanbul 1994, 2 C., 1056 s. Bu çalışmada orijinal metinle sadeleştirilmiş metin karşılıklı sayfalarda verilmiş, gereken yerlerde açıklayıcı notlar ilâve edilmiştir. Böylece *Safahat*'in bir yandan genç nesiller tarafından anlaşılmasını sağlamak, diğer taraftan da şiirsel özellikleri korunmaya çalışılarak önceki neşirlerden farklı bir tavrı ortaya konmuştur

Kitap, Önsöz ve Giriş'ten sonra üç ana bölümden oluşur. Gökçek, Önsöz'de Akif'le ilgili kendisinden önce yapılan çalışmalar hakkında bilgi verir. Kültür Bakanlığı tarafından 1990 yılında yayımlanan *Mehmet Akif Ersoy Bibliyografyası*'na göre şair hakkında yazılmış yüz civarında kitap, yedi yüz elli civarında da gazete ve dergilerde yayımlanmış yazı bulunduğundan söz eder. Bu sayılara kitapların sonraki baskıları ve tezlerin ilâve edilmiş olduğu hesaba katılırsa Akif'e gösterilen ilginin yoğunluğu daha iyi anlaşılır. Ayrıca 1990'dan günümüze kadar bu çalışmalara yenilerinin de eklendiği gözden kaçırılmamalıdır. Bu kadar çok çalışma yapılmış olmasına rağmen bunların büyük bir kısmı Mehmet Akif'in şiirlerini değil, şahsiyeti ve fikirlerini ele almaktadır. Akif'in şiirlerinin oluşumunda elbette geçmiş yaşantısı, aile hayatı, çevresi, eğitimi, düşünce yapısı, kişilik özellikleri gibi unsurlar da etkili olmuştur. Bununla birlikte Akif'in Türk şiirindeki yerini belirlemek ve halktan aydına kadar birçok insan tarafından tanınan ve sevilen bir şair olmasının altında yatan sebepleri anlayabilmek ancak onun şiirleri üzerinde düşünmekle mümkün olabilecektir. *Mehmet Akif'in Şiir Dünyası* adlı çalışmada bu bakış açısından yola çıkılarak şairin biyografisi ve fikirleri ile ilgili bilgilere yeri geldikçe değinilmiş; daha çok Akif'in şiir evrelerini, bu evrelerdeki karakteristik metinlerin dil ve üslup özelliklerini ortaya koymayı amaçlayan esere yönelik metotlar kullanılmıştır. Fazıl Gökçek, *Önsöz*'de çalışmasının hareket noktasını şu cümlelerle açıklar³:

“Bir şairin eseri üzerinde, onun çeşitli cephelerini ortaya koymaya yönelik çalışmaların yapılması elbette faydasız değildir. Ancak M. Akif, Safahat genel başlığı altında topladığı eserlerinde, şiirin ya da edebiyatın ifade vasıtalarını kullandığına ve başka deyişle toplumun karşısına bir şair olarak çıktığına göre, onun eserine öncelikle şiir estetiği açısından ve edebiyat eleştirisinin yöntemleriyle yaklaşmak mecburiyeti vardır. Bizim bu kitapta bunu ne kadar başardığımız elbette ayrı bir konu, fakat Mehmet Akif'in şiirinin edebî-estetik değerini göstermeye yönelik incelemelerin yapılması gerektiği düşüncesiyle bu çalışmayı gerçekleştirmeye karar verdik.”

Giriş bölümünde Türk şiirinin gelişimi, “20. yy. Başlarına Kadar Yeni Türk Şiiri” ve “II. Meşrutiyet Devrinde Türk Şiiri” olmak üzere iki ana başlık altında değerlendirilir. 20. yy. başlarına kadarki yeni Türk şiirinin incelendiği bölüm ise “Tanzimat Devri” ve “Servet-i Fünun Devri” şeklinde iki alt başlığa ayrılmıştır. Böylece Akif'in şiirine zemin hazırlayan edebî gelenek genel anlamda tanıtarak bundan sonraki bölümlerde şairin bu gelenek içerisindeki yeri belirlenmiş olur.

Gökçek, “Mehmet Akif'in Şiir Anlayışı” adlı birinci bölümde Akif'in çeşitli yazı ve mektuplarında ortaya koyduğu şiir anlayışı ile şiirleri arasında büyük bir paralellik bulunduğunu, dolayısıyla onun şiir dünyasına girebilmek için poetikasını bilmenin faydalı olacağını belirtir. Bu bölümde şiirin malzemesinin dil olduğu görüşünden yola çıkılarak öncelikle Akif'in dil hakkındaki düşüncelerine değinilir. Buna göre, Akif ne şiirlerini yazmaya başladığı dönemde hâkim olan Servet-i Fünun'un şiir dilini ne de Arapça,

³ *Mehmet Akif'in Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 7-8.

Farsça kelimelerin tasfiye edildiği öztürkçe bir şiir dilini tercih etmiştir. O her iki uçta da kalmamış, Türkçe'nin gelişimine paralel olarak şiirlerindeki dil de değişim göstermiştir. Yeni kavramları karşılamak için batı dillerinden kavram tercüme edilmesine karşı çıkarak Türkçe'nin yapısı ve ifade tarzına uygun karşılıklar bulmak gerektiğini savunmuştur. Akif, dil konusundaki bu düşüncelerini şiirlerine de yansıtmış, konuşma dili ile edebiyat dili arasındaki dengeyi kurmuştur.

Akif, sanatın toplumun ahlâken yükseltilmesine hizmet etmesi gerektiğini düşünmüş ve bu düşüncelerini şiirlerine de uygulamıştır. Bu açıdan bakıldığında, Akif'in klâsik Türk şiirine olumsuz bakışının sebepleri de anlaşılır. Akif, toplumu iyi yöneltmek için edebiyatı bir vasıta olarak görür. Ona göre edebiyat faydalı ise ya da hiç değilse ahlâkî yapıya zarar vermiyorsa değerlidir. Akif'in bu görüşlerinden hareketle onun şiirin estetik yönünü dikkate almadığını düşünmek de yanlış olur. Akif, edebiyatın rotasının, toplumun içinde bulunduğu şartların, devrin ihtiyaçlarının göz önüne alınarak belirlenmesi gerektiğini savunur. Gökçek, bu noktada sık sık Akif ile Namık Kemal'in görüşleri arasındaki yakınlığa dikkat çekerek onların teorik yazılarında da edebiyatın işlevi konusunda benzer düşüncelere sahip olduğunu vurgular.

Bu bölümdeki değerlendirmelerden Mehmet Akif'in edebiyatın işlevi meselesinde sosyal fayda prensibini esas aldığı anlaşılmalıdır. O, bu bakımdan eski şiirimizi de eleştirerek divanlarımızdaki tasvirleri hakikatten uzak ve gayrı tabii bulur. Kendi şiirinde de hayale dalmadığını, her şeyi olduğu gibi, gördüğü gibi tasvir ettiğini belirtir.

Gökçek'e göre, Akif tam bir şiir içsidir; şiirini ilhamla değil çalışarak yazar; yazdıktan sonra da şiiri üstünde düşünür, değişiklikler yapar. Akif'in şiirini, mimarın bir ev plânı çizmesi gibi önce hayalinde kurduğunu, üzerinde düşündüğünü ondan sonra yazdığını belirtir.

Araştırmacı, şiirde biçime çok fazla önem vermediğini söyleyen şairin, klâsik şiiri muhteva olarak eleştirirken, nazım şekilleri bakımından ise ondan faydalandığını söyler. Akif, hece vezniyle ilgili olumsuz bir düşüncesi olmamasına rağmen kıskılcık bir geleneğe sahip olduğu için aruz veznini tercih etmiştir. Recaizade Mahmud Ekrem ile kabul görmeye başlanan şiirin vezinli ve kafiyeli olmasının şart olmadığı şeklindeki yaklaşımı Akif de benimsemiştir.

“Mehmet Akif'in Şiirinde Muhteva” adlı ikinci bölümde Akif'in bütün şiirleri hem kronolojisi hem de tematik özellikleri dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Böylece bu tasnif ile yapılacak tahlil çalışmasına sağlam bir zemin hazırlanmıştır. Gökçek, Akif'in şiirlerini “İlk Şiirler”, “II. Meşrutiyet Devri Şiirleri” ve “Son Şiirler” olarak üç devreye ayırır. Gençlik döneminde yazdığı ve çeşitli yerlerde yayımlanan şiirleri “İlk Şiirler: Hazırlık Devresi” başlığı altında incelenmiştir. Şair, toplumsal şiir anlayışına bağlanmadan önceki şiirlerini beğenmediği için *Safahat*'a almamıştır. Bu dönemin başında gazel tarzında yazdığı şiirlerinde üslûp bakımından bir yeniliğe rastlanmadığı gibi, bu şiirlerin olgunluk dönemi şiirleriyle de şekil ve muhteva bakımından ilgisi çok zayıftır. Daha sonra mesnevi tarzında yazdığı şiirlerinde ise kelime kadrosunun değişmeye başladığı, daha didaktik ve kuru bir dil kullandığı görülür. Akif,

sonraki dönemlerinde bu üslûbu geliştirerek hem faydalı olmayı hem de sanatkârane bir dil kullanmayı bir arada yürütebilecektir.

Gökçek, Akif'in olgunluk devresi şiirlerini "İkinci Meşrutiyet Devri Şiirleri" başlığıyla "hikemî" ve "sosyal" şiirler olarak iki kategoride incelemiştir. Şairin *Sırat-ı Müstakim* dergisinde yayımlamaya başladığı bu şiirlerden hikemî tarzda olanlar, insanın hayatla ve ölümlle olan ilişkisini dinî bir bakışla irdeler. "Sosyal şiirler" başlığıyla ele alınanlarda ise toplumun çeşitli tabakalarında yaşanan problemler tespit edilerek bunların sebepleri üzerinde durulur. Ayrıca istibdat, hürriyet, sosyal adalet, Osmanlı ve İslâm dünyasının meseleleri konularında yazdığı şiirler incelenir. İslâm birliği idealini savunan Akif'e göre Osmanlı ve İslâm dünyasının problemleri ortaktır. Gökçek, bu şiirlerde ele alınan konuları Batılılaşma ve aydın-halk yabancılaşması, ahlâkî çöküş ve cehalet, ırkçılık, savaşların sebep olduğu acılar ve nesil çatışması olarak tespit etmiştir.

Araştırmacı, Akif'in 1923'ten sonra Mısır'da yazdığı son şiirlerini tasavvufî şiirler, hayat ve ölüm hakkında karamsar mülâhazalar, mizahî manzumeler olmak üzere üç başlık altında gruplandırmıştır. Bu şiirlerin dikkati çeken özelliği önceki şiirlerinde "biz" şairi olarak görünen Akif'in bu şiirlerinde "ben" şairi olarak yani ferdî duyarlılığıyla ön plana çıkmasıdır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde Akif'in şiirleri şekil ve üslûp açısından incelenmiştir. Akif'in şiirlerinin şekil özellikleri, vezin, kafiye, nazım şekilleri ve sıklıkla kullandığı manzum hikâyecilik hakkında yapılan değerlendirmelerle ortaya konmuştur. Üslûp kısmında, Akif'in dergilerde yayımlanan şiirlerini kitaplarına alırken ne gibi değişiklik ve düzeltmeler yaptığı, bunun altında yatan sebeplerin neler olduğu, şiirlerinde daha çok hangi tür kelimeleri kullandığı, hangi edebî sanatları tercih ettiği, cümle yapısı gibi hususlar üzerinde durulmuştur. Akif, ilk şiirlerinde klâsik Türk şiirinin vokabülerini kullanırken, 1898'de *Resimli Gazete*'de⁴ yayımladığı şiirlerinde kullandığı kelime kadrosu tamamen değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliğe rağmen yine de üslûbunun asıl özelliklerinden olan günlük konuşma diline ait unsurların şiirine girmesi ancak 1908'den sonra, olgunluk devresinde olmuştur. Gökçek, bu bölümde ayrıca, şairin edebî sanatları pek kullanmamasına rağmen nasıl şahsî ve orijinal bir üslûba sahip olabildiğini açıklamıştır. Özellikle sosyal problemlerle ilgili şiirlerinde sıklıkla kullandığı bir anlatım vasıtası olan ironi üzerinde durmuştur. Akif'in manzum hikâyelerinde günlük konuşma dilinden edebî dile kadar farklı cümle yapıları ile karşılaşabileceğimizi şiirlerinden örneklerle göstermiştir.

Kitabın sonunda yer alan bibliyografyaya bakıldığında edebiyat tarihi ve teorisi ile ilgili genel kaynaklardan Mehmet Akif'le ilgili kitap, makale, yüksek lisans ve hatta lisans tezlerine varıncaya kadar zengin bir malzemenin çalışmanın alt yapısını oluşturduğu görülür.

İndekste kişi adlarının yanı sıra metinde geçen dergi, gazete ve eser adlarına, ayrıca şiirlerle ilgili açıklamalarda gönderme yapılan sure ve ayet isimlerine, Batıcılık, Nev-Yunanîlik gibi akımlara da yer verilmiş olması okuyucu için büyük kolaylık sağlayacaktır.

⁴ Akif'in burada yayımlanan gençlik şiirlerini ilk kez yeni harflere aktarıp yayımlayan da Fazıl Gökçek olmuştur. İbkz. "Mehmet Akif'in *Resimli Gazete*'de yayımlanan şiirleri", *Yedü İklim*, S. 72-73, Mart-Nisan 1996

Araştırmacı, Akif'i sadece kendi içerisinde değerlendirmemiş, Tanzimat ve Servet-i Fünun şairleriyle de kıyaslamalar yaparak onun şiir geleneği içerisindeki yerini tespit etmeye çalışmıştır. Ayrıca şiirler üzerinde durulurken Akif'in nesirleriyle bağlantı kurulması da konuya geniş bir perspektifle bakılmasına ve şiirlerin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Araştırmacı çoğu çalışmada olduğu gibi Akif hakkında yazılanları aktarmamış, bunları yorumlamış, katıldığı kısımları ya da varsa orada verilen hükümlerin hatalı, eksik yanlarını da belirtmiştir. Kitabı bir bütün olarak değerlendirdiğimizde *Mehmet Akif'in Şiir Dünyası* adlı çalışmanın tüm bu özellikleriyle benzerlerinden farklı olduğu ve edebiyat sahasına önemli bir katkı sağlayacağı ortadadır.

Müberra Bağcı

Prof. Dr. Ö. Faruk Huyugüzel, Necip Türkçü'nün Hatıraları ve Dil Yazıları, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 816, Ankara 2003, XII+256 sayfa.

Mehmet Necip Türkçü, Sultan Abdülhamit, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde özellikle dil ve Türkçe konularındaki ilmî araştırmalarıyla bilinen önemli şahsiyetlerden birisidir. O, "Türkçülük" düşüncesi, bunun en önemli dayanağı olan millî bir yazı ve edebiyat dili oluşturma çabası ve Türkçe'nin dünya dilleri arasındaki yerinin tespiti gibi konular üzerindeki çalışmalarıyla dil ve fikir tarihimizde hususî bir yere sahiptir. Bu konularda bize sağlıklı bir fikir veren ilk ayrıntılı çalışma Ö. Faruk Huyugüzel'in 1988 yılında yayımlanan *Necip Türkçü*⁵ adlı araştırması olmuştur. Bu çalışmada Necip Türkçü'nün hayatı, Türkçülük konusundaki fikir ve teklifleri ile Sultan Abdülhamit, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde dil konusundaki fikir ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Prof. Dr. Ö. Faruk Huyugüzel bizim burada tanıtacağımız *Necip Türkçü'nün Hatıraları ve Dil Yazıları*⁶ adlı çalışmasında da daha önceki araştırmasına ek olarak Necip Türkçü'nün gazete ve dergilerde dağınık bir şekilde kalmış yazılarını ilmî bir yöntem dahilinde bir araya getirmektedir.

Kitap, Prof. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel'in, bir nevi giriş mahiyetinde değerlendiren, "Necip Türkçü'nün Hatıraları ve Dil Yazıları Hakkında Birkaç Söz" başlıklı yazısıyla başlamaktadır. Araştırmacı burada, Necip Türkçü'nün hayatına, Türkçülük fikrine ve dilciliğine kısaca değinip kitabın içeriği hakkında bilgi verdikten sonra metinleri verirken karşılaştığı problemlerden bahsetmektedir.

Necip Türkçü'nün Hatıraları ve Dil Yazıları "Hatıralar", "Röportaj" ve "Dil Yazıları" başlıklarını taşıyan üç bölümden oluşmaktadır.

"Hatıralar" bölümünde Necip Türkçü'nün İzmir'in önemli gazetelerinden *Anadolu*'da 17 Temmuz-12 Kasım 1934 tarihleri arasında yayımlanan "İzmir'de Türklük ve

⁵ *Necip Türkçü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 921. Ankara 1988, 240 s

⁶ Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 816, Ankara 2003, XII+256 s